

КРИМІНАЛІСТИЧНА ІНФОРМАЦІЯ В ГРАФОЛОГІЧНИХ ОБ'ЄКТАХ

Каляянова О. Д.

У статті розглянуті певні актуальні питання щодо застосування графологічних (психолого-почеркознавчих) знань з арсеналу криміналістичних методів у частині отримання доказово значущої інформації в юридичних провадженнях. Цей сучасний метод у блоці нетрадиційних криміналістичних методів суттєво впливає на стратегію розслідування й прийняття рішень правоохоронними та судовими органами, а його психолого-почеркознавча природа складає групу міжгалузевих спеціальних знань, які підлягають науковій систематизації, потребують подальшого дослідження й ретельного методологічного обґрунтування в пошуках комплементарних аспектів матеріальної та інформаційної частин доказів. Це дозволить, з одного боку, організувати графологію як наукову дисципліну через визначення комплексної природи знань, яку формують міжгалузеві предмети, а також акцентувати увагу на діяльності, спрямованій на вдосконалення суті криміналістичного предмету в частині розширення елементів структури криміналістики за рахунок включення блоку нетрадиційних криміналістичних методик, зокрема графологічних.

Ключові слова: наукова криміналістична стратегія, криміналістична інформація, природа графологічних знань, графологічна термінологія, система криміналістики, нетрадиційні криміналістичні методики.

В статье рассмотрены определенные актуальные вопросы, связанные с использованием графологических (психолого-почерковедческих) знаний из арсенала криминалистических методов в части получения

© О. Д. Каляянова, 2015

доказательственно значимой информации в юридических производствах. Этот современный метод в блоке нетрадиционных криминалистических методов существенно влияет на стратегию расследования и принятия решений правоохранительными и судебными органами, а его психолого-почерковедческая природа составляет группу межотраслевых специальных знаний, подлежащих научной систематизации и требующих дальнейшего их исследования, тщательного методологического обоснования в поисках комплементарных аспектов материального и информационного аспектов доказательств. Это позволит, с одной стороны, организовать графологию как научную дисциплину через определение комплексной природы знаний, которую формируют межотраслевые предметы, а также акцентировать внимание на деятельности, направленной на оптимизацию криминалистического предмета в части расширения его структуры за счет включения блока нетрадиционных криминалистических методов, в частности графологических.

Ключевые слова: научная криминалистическая стратегия; криминалистическая информация; природа графологических знаний; графологическая терминология; система криминалистики; нетрадиционные криминалистические методики.

The certain pressing questions constrained with the use of graphology (psychological and handwritings) knowledge from the arsenal of criminalistics methods in part of receipt evidential of meaningful information in legal productions are considered in this article. This modern method in

**ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ
ПРАВНИЧИЙ ЧАСОПИС**

the block of unconventional criminalistics methods substantially influences on strategy of investigation and making decision law enforcement and judicial authorities, and his psychological and handwriting nature makes the group of the inter-branch special knowledge subject to scientific systematization and requiring their further research, careful methodological ground in search of complementary aspects material and power aspects of proofs. It will allow, from one side, to organize graphology as scientific discipline through the decision of complex nature of knowledge, that is formed by inter-branch objects, and also to accent attention on the activity sent to optimization of criminalistics object in part of expansion of his structure due to including of new structural elements, in particular, due to including of block of unconventional criminalistics methods in particular, graphology.

Keywords: *scientific criminalistics strategy; criminalistics information; nature of graphology knowledge; graphology terminology; system of criminalistics; unconventional criminalistics methodologies.*

Одним із пріоритетних напрямів діяльності держави є пошук і розробка сучасних і креативних методів ефективної боротьби зі злочинністю, викоринення причин, що її обумовлюють, охорона прав і свобод особистості. У забезпеченні та зміцненні законності й правопорядку дієву допомогу правоохоронним органам і судам надають судово-експертні установи, де, зокрема, проводиться судово-почеркознавча експертиза. Серед численних завдань експертизи гострою актуальністю характеризуються питання встановлення індивідуально-особистісних характеристик виконавця рукописного документа. У зазначеній категорії досліджень окреме місце посідають завдання графологічної класифікаційної групи, яка містить одну з найбільш заплутаних, складних і неоднозначно інтерпретованих проблем, що знаходиться на межі судового почеркознавства і диференціальної психології, зокрема встановлення взаємозв'язку між ознаками почерку й психологічними особливостями особистості виконавця документа.

Проблемні питання розширення дієвого інструментарію в правоохоронній і судовій практиці, насамперед, торкаються сфери методологічного забезпечення криміналістики шляхом наукового переходу від домінуючих матеріалістичних суттєвих позицій до новітніх розумінь енергетичної природи інформації. Це дозволить обґрунтувати використання в слідчо-судовій практиці методів психолого-почеркознавчого (графологічного) аналізу, що може виявитися корисним при встановленні мотивів учинення злочинного діяння при вирішенні питання про причетність конкретної людини до події злочину; при вивченні властивостей особистості в момент здійснення інкримінованого діяння (якщо виконання рукопису пов'язано з розслідуваною подією); при експрес-діагностиці психологічних властивостей особистості підсудного, обвинуваченого, свідка та ін. при дослідженні підроблених і сумнівних документів як доказів у ході розслідування злочинів.

У судово-почеркознавчій експертизі графологічний метод має прогнозовану перспективу розвитку й може знайти застосування на одній зі стадій ідентифікаційного дослідження, для звуження кола передбачуваних виконавців, якщо, наприклад, ідентифікаційна задача вирішена у відношенні конкретної особи в негативній формі. Дані, отримані в ході психолого-почеркознавчого

дослідження, можуть грати значну роль як додаткова інформація при вирішенні завдань, зокрема таких, які стосуються встановлення меж можливостей виконавця змінювати свій почерк або наслідувати почерку іншої особи, що необхідно в складних випадках дослідження, при дефіциті корисної інформації, а також такої, яка неоднозначно інтерпретується; при вирішенні ідентифікаційних і діагностичних завдань у вірогідній формі.

Установлення властивостей особистості важливо не тільки при розслідуванні справ у кримінальному судочинстві, але й для своєчасного і повного вирішення багатьох цивільно-правових питань, що виникають у правовідносинах фізичних та юридичних осіб.

Перспективним є використання графологічного аналізу почерку в управлінсько-кадровій роботі для встановлення особистісних характеристик кадрового складу, зокрема, необхідних оперативним співробітникам правоохоронних органів, таких як стійкість (збереження ефективності використання діяльності і розумових процесів при впливі несприятливих факторів); а також при виявленні чинника тривожності, що може сприяти розвитку психічної патології при постійній роботі в складних умовах.

Теоретичні розробки використання нетрадиційних криміналістичних знань, зокрема впровадження графологічного методу в експертній криміналістичній практиці, зустрічаються в наукових публікаціях і повідомленнях як зарубіжних, так і вітчизняних учених-криміналістів: Т.В. Авер'янової, Л.Ю. Колдіна, Ю.Г. Корухова, П.Г. Кулагіна, Р.М. Ланцмана, Л.Н. Лобойко, З.С. Меленевської, Ю.Н. Погибко, М.А. Погорєцького, Є.Р. Росінської.

До розробок предметної наукової проблематики долучились провідні українські вчені-криміналісти: І.В. Гора, Є.П. Іщенко, М.В. Салтевський, В.В. Седнев, З.М. Соколовський, С.М. Стахівський, І.В. Строков, П.В. Цимбал, Ю.В. Шепітько, М.Г. Щербаковський.

Окрему привабливу групу інформаційних повідомлень складають наукові розробки В.В. Яровенко, які стверджені прогнозованою практикою й предметними знаннями аматорів, талановитих дослідників: І.І. Гольдберг, Д. Костіна, В. Надєждіної, І. Улезко, Ю. Чернова, І. Щегольова та ін.

Певні положення наукових розробок зазначених авторів знайшли своє відображення при проведенні аналізу в запропонованій роботі. Однак питанням надання наукового формату через систематизацію, визначення предмету графології, її методологічного забезпечення, формулювання завдань, задач, місця в структурі криміналістики, компліментарності до інших галузевих наукових знань та ін. не приділялось достатньої уваги.

Саме тому метою цієї статті є виявлення наукових і практичних проблем застосування графології в розслідуванні злочинів і прийнятті судових рішень; систематизація напрямків предметної наукової розробки; формування пропозицій щодо науково-методологічного забезпечення графологічних методик.

Мова людини є винятковою функцією природного характеру й, водночас, її особливою характеристикою як окремого виду у світі істот. З криміналістичної точки зору ця обставина вказує на наявність особливого інформативного джерела з індивідуальним комплексом ознак. Дослідницький підхід до такої категорії об'єктів потребує застосування виокремлених з побутового середовища знань, термінологічно позначених у криміналістиці як "спеціальні", і методично адаптованих для проведення предметно відповідних експертиз.

Інтерпретуючи сутнісні функції таких досліджень, О.Р. Росинська зауважує, що вони здійснюються з метою визначення структури мови загалом шляхом вивчення мовлення та його результатів і дозволяють виявити стан індивіда, причини, які ініціюють до спілкування, наміри, а також усі прийоми й способи, якими він користується в акті комунікації [1, 371].

Значним дослідницьким потенціалом позначена судова почеркознавча експертиза, одним із напрямів дослідження якої є встановлення психофізіологічних особливостей почерку. Це означає, що почерк має відображати особистісні риси індивідуума, що дуже важливо в розшуковій діяльності, розробці планів розслідування й перевірки версій.

Застосування спеціальних експертних методик надає можливість скласти певну характеристику виконавцю рукопису, зокрема, установити його стать, вік, освітній і культурний рівень, професію, фактори зовнішнього та внутрішнього впливу, які діяли під час написання, тощо.

Судова почеркознавча експертиза як галузь мовознавства проводиться з метою встановлення особи-виконавця рукопису: тексту або підпису. Метою цього виду експертизи є вирішення різних ідентифікаційних і діагностичних завдань. Дослідження, які здійснюють відповідні експерти, дозволяють отримати не тільки доказову, але й орієнтуючу інформацію, корисну для правоохоронних органів і детективних агенцій.

Індивідуальність почерку, його стійкість базуються на особливостях фізичної анатомії, психологічних особливостях особи. Ця обставина вказує на те, що почерк відбиває особливості характеру думок (ментальний аспект), звичок, тенденцій у поведінці (особливості моторної пам'яті), пристрастей і бажань (емоційний аспект), що важливо в криміналістичних розробках матеріалів справи. Крім того, індивідуалізуючим фактором у почерку особи є духовний (квантовий) аспект, обов'язково комплементарний до її фізичної та психологічної складової.

Комплексно-синтезований підхід у дослідженні почерку з позицій новітніх досягнень молекулярної, а потім і квантової біології [2, 126, 127], дозволив більш глибоко й детально зазирнути в особливості почеркових характеристик і сформувати окремий розділ почеркознавства – графологію. Графологія – досить новий науковий напрям у криміналістиці, дозволяє за почерком осіб визначити характеристичні особистісні риси. Комп'ютерні методи психологічного тестування зручні тим, що вони можуть проводитись без повідомлення про це особі, яку піддано дослідженню, що значною мірою утримує останню від блефу, не тиснучи на її психіку. Графологія виступає як ефективний засіб визначення стійких індивідуалізуючих ознак – характеру людини за її почерком, суттєво і об'єктивно надати інформацію для побудови криміналістичного портрету злочинців, їх жертв, свідків тощо [3, 6]. Сучасна графологія вважається науковим напрямом, а її багатий емпіричний матеріал представляє перспективний масив для подальшого системного аналізу, удосконалення криміналістичних методик.

Фактурою дослідження цих експертиз є різні види проявлених ознак психодинаміки особистості, яка піддається вивченню лише за умов застосування нетрадиційних спеціальних знань.

Наукова форма діяльності у своїй позиції постійного пошуку нових методів і прийомів пізнання реальностей має коректну залежність від знакових характеристик

технічних і технологічних досягнень сучасності. Зокрема, криміналістика і доказове право на вимоги процесуального законодавства щодо забезпечення юридичних проваджень мають розробляти й упроваджувати в практику розслідування новітні організаційні технології та техніку. Останні досягнення у сфері квантової фізики поставили питання щодо некоректності матеріалістичного науково-методологічного інструментарію у вирішенні низки проблемних аспектів, які мають не молекулярну, а енергетичну природу. Кризова ситуація, яка склалася, нагально потребує пошуку компромісу між матеріалістичною й енергетичною науковими парадигмами та створює умови формування й реалізації прогресивних, новітніх і нетрадиційних щодо матеріалістичної парадигми наукових теорій, учень, методів, методик, прийомів, техніки і технології, зокрема в галузі криміналістики й доказового права.

Виходячи з принципу єдності всіх складових Всесвіту як елементів цілої системи, застосовуючи логічний метод, необхідно визнати принципово можливим існування коректних, комплементарних зв'язків між цими елементами, розподіленими відповідно до своєї природи на різних рівнях. Тому дослідження об'єктів, які проявляють як матеріальну, так і іншу природу, потребує комплексного рівневого підходу. Синтезований у своєму поєднанні новітній науково-практичний підхід забезпечує креативність обґрунтування щодо застосування графологічних методів криміналістичної характеристики злочинців, потерпілих, свідків та ін. Він поєднує демонстраційні можливості експерименту в матеріальній реальності феноменів енергетичної реальності. Останній аспект є проблемно-актуальним з позицій науково-методологічного обстоювання “нетрадиційних” криміналістичних методик, зокрема графології.

“Традиційний” почеркознавчий криміналістичний аспект досліджень з вирішення завдань ідентифікації особи за рукописом акцентується на формуванні індивідуальних навичок письма та змінах їх характеристик, виходячи з фізичної й фізіологічної складової суб'єкта [4, 85–86]. Такий підхід унеможлиблює встановлення психологічних характеристик виконавця й, особливо, автора тексту, оскільки матеріалістичний методологічний інструментарій не коректний для дослідження феномену іншого, більш високого рівня. У такому разі доказове право й криміналістика втрачають не тільки дійовий інструмент і вагомий аргумент, але й можливості розвитку взагалі.

Напроти, сутнісний (психологічний) графологічний підхід у первісному розумінні предмету демонструє дійові наслідки у вирішенні проблемних питань криміналістичного й доказового порядку. Емпіричний характер предметного дослідження людської природи через сукупність індивідуальних ознак почерку доповнюється графометричними й психологічними системно упорядкованими характеристиками, що надає цій діяльності наукового спрямування. Зокрема, сучасний підхід до наукових критеріїв формування графометричної системи, закладений Карлом Юнгом та іншими знавцями зазначеного предмету, визначили графологію як систему наукових знань [5, 19]. Предметна змістовність графологічної науки визначає її багатоаспектність через коректність психологічних показників з фізичними та фізіологічними тощо.

Криміналістична психологія має бути напряму зацікавлена графологічними методиками виявлення комплексної характеристики суб'єктів злочинної події,

складанні психологічних портретів, зокрема, з метою виявлення тенденцій у поведінці.

Сучасний аналіз самої графології як наукового напрямку дослідження специфічних об'єктів, а також як системи знань виявляє ряд проблем, а саме лишаються прихованими інструменти самопізнання й творчого самовираження; по-друге, стримується рух формування надійного й креативного методу дослідження реальності, зокрема в частині злочинної події. Графологія у своєму предметі є вдалим прикладом гармонійного поєднання двох наукових парадигм, демонструючи їх компліментарність.

Наразі накопичено достатній міжнародний емпіричний досвід графологічного аналізу; досягнуто високого теоретичного осмислення психічного, фізіологічного й фізичного феномену формування системи письмових графічних знаків. Сформовані завдання достатнього щодо сучасності осмислення теоретичної системи спеціальних знань: визначення предмету й методів дослідження, структури наукового напрямку, загальних і спеціальних завдань і задач; установлення сутнісних зв'язків графології з іншими науками й емпіричними систематизованими знаннями тощо.

Домінантною є проблемне питання щодо усвідомлення реального потенціалу графологічних знань фахівцями-графологами, які не знаються на медицині, квантовій біології, медичній психології, фізиці та ін., що ускладнює формування наукової системи на новій методологічній основі.

Зазначена проблема проектується в практику пошуку й отримання об'єктивної інформації щодо правопорушників через їх почерк, в якому відбивається інформація про варіантність поведінки та специфіки мислення. Ситуація, яка склалась, потребує комплексного синтезованого підходу у вивченні причинно-наслідкових зв'язків між рівневою свідомістю суб'єкта та її матеріалізованою проекцією у форматі письмових текстів і підписів. У зв'язку з цим постає завдання щодо проведення аналізів предметів: графології, психології, криміналістики (у частині дослідження мови, почерку); необхідно співвіднести результати дослідження з визначальними позиціями методологічного порядку; виявити неузгоджені наслідки порівняльного аналізу; надати наукове обґрунтування виявлених неузгоджень за рахунок допущення положень нетрадиційних наукових систем світового рівня, оскільки саме графологічна наукова система віднесена до нетрадиційних знань, що передбачає наявність структури, системності. Цією якісною ознакою графологічні знання корисні в їх застосуванні у сфері правоохоронної діяльності, зокрема, якщо вони систематизовані відповідно до вимог криміналістичної науки [6, 42-43].

Система графологічних знань розглядає почерк як "психофотографію" особистості суб'єкта. Такий підхід забезпечує ширші можливості у виборі дослідницького інструментарію, а також гарантії повноти й об'єктивності отриманої інформації. Останній формат свідчить, у який спосіб власник почерку сприймав події всього свого життя, а також у частині кримінальної події. На межі духовного, енергетичного та фізичного аспектів слідова картина пам'яті фактично є електроенцефалограмою [7, 6-7].

У власника почерку пам'ять проектує у відповідні доли мозку інформацію шляхом індукції електромагнітні хвилі. Останній, трансформуючи, надсилає сигнали нервовою системою до фізичної складової тіла, конфігурація рухів

якого за допомогою пристроїв письма проектується на папері або будь-якому об'єкті.

Письмо - вольовий акт, який супроводжує наміри, які приховані й невидимі для зовнішнього оточення. У ньому акумульовані всі особливості характеру людини. У такому аспекті письмо і почерк являють предметний інтерес для дослідників глибинних куточків душі, зокрема представників правоохоронних органів.

Однак аналіз стану сучасної графології (на підставі огляду ряду публікацій, зокрема підручників для навчання практичним навичкам графологічного аналізу) демонструє відсутність якраз наукового підходу в осмисленні цінного практичного досвіду: відсутні предметна методологічна й методична розробка; наукові поняття ключових інституцій; коректні зв'язки з предметними знаннями інших наук, зокрема медицини (у частині досліджень функцій мозку), психології, судового почеркознавства тощо.

Страждає понятійний аспект означеної галузі знань; значною мірою на обстановку в цій сфері діяльності впливає аморфний стан спеціальної, ділової мови наукового рівня в характеристиках почерку: дозволяються вислови типу: "еластичність"; "апатичність"; "хрупкість"; "скоротість почерка" тощо [8, 174].

Викладені зауваження не спростовують практичного значення графології як інструменту до складання психологічного портрету злочинця або потерпілого; скоріше слугують демонстративним заклик до наукового загалу фахівців у галузі криміналістичної мовознавчої (зокрема, у частині дослідження почерку), експертизи до сутнісної розробки наукових основ графологічного напрямку.

На ситуацію в професійному дослідженні почерку впливають декілька факторів, одним з яких є недовіра: судові почеркознавці не знаються професійно на графології, а графологи - на науковому почеркознавстві. Це спостерігається в професійних осередках обох галузей дослідження почерку й відображається в публікаціях [9; 1, 389-390]. Поглиблюється кризовий стан із причин відсутності глибоких знань у галузі психології як з боку графологів, так і з боку почеркознавців. Зокрема, їх помилкова позиція полягає у впевненості, що причиною проявів почеркових навичок є діяльність мозку. Однак мозок є матеріальною біологічною субстанцією, в якій лише відбивається (у вигляді електроімпульсів) діяльність субстанції іншого виміру - психічного. На цьому рівні формуються мисленнєві програми, які на молекулярному, фізичному рівні через механізм інтегральних мембранних білків забезпечують координацію фізичної діяльності [2, 147]. Останній аспект наукового дослідження є незавершеним і проблематичним з точки зору методологічного забезпечення повноти предмету, зокрема, шляхом включення елементів наступного рівня - духовно-причинного, вищого за попередні.

Аналіз предметних друкованих видань, присвячених проблематиці підвищення рівня достовірності інформації, отриманої в експертних мовознавчих (почеркознавчих, графологічних) дослідженнях, дозволив дійти певних, а також проміжних висновків. Зокрема, зазначимо наступне:

- існують істотно не визначені питання щодо предмету почеркознавства і графології. Це стосується аспектів методологічних рівнів. Почерк у своїх проявленнях на фізичному рівні характеристиках має причинні зв'язки не лише з фізичною анатомією людини, а також фізіологічними (молекулярними) процесами. Доказано

існування механізму передачі ментально-емоційних, чуттєво-інтуїтивних імпульсів інформаційного характеру на білкову структуру клітини, зокрема клітині мозку. Цей механізм проектує свою дію й на письмо включно. Тому доречно вивчення цього механізму в програмах почеркового дослідження.

Графологія як науковий напрямок, що досліджує рефлексивні рухи, пов'язаних з особливостями організації психіки людини, зокрема його характером, звичками, стереотипами мислення й поведінки, має включити у свою методологічну структуру вчення про принципи та імпульсний механізми передачі інформації, зокрема, обумовлення рухів у письмі.

Саме графологія з особливим предметом упиту наближена до наукового обґрунтування компліментарності матеріалістичної та інформаційної парадигм. Тому пріоритетними у своєму розвитку в цій науці мають бути: визначення предмету графології з позицій двох зазначених парадигм;

з позицій особливого методологічного характеру сформована система цих наукових знань;

у структурі предмету створена системна лексико-термінологічна частина;

створена програма спеціальної професійної підготовки кадрів, орієнтована на комплексний багатоаспектний галузевий підхід до формування предмету графології.

Література

1. Россинская Е. Р. Судебная экспертиза в гражданском, арбитражном, административном и уголовном процессе. - М.: Норма, 2005. - 656 с.

2. Брюс Липтон, Ph.D. Биология веры / Перев. с англ. - М.: ООО Издательство «София», 2008. - 256 с.

3. Гольдберг И.И. Почерк и Ваша личная жизнь. - М.: У-Фактория, 2008. - 159 с.

4. Томилин В. В. Основы судебно-медицинской экспертизы письма. - М.: Издательство «Медицина», 1974. - 255 с.

5. Щеголев И. В., Чернов Ю. Г. Графология XXI века. - СПб.: Питер, 2008. - 256 с.

6. Характер и почерк / Авт. - сост. И. Улезко, Д. Костина. - К.: НКП, 2008. - 288 с.

7. Татьяна Ки. Практическое пособие по космоэнергетике. - М.: Золотой теленок, 2007. - 220 с.

8. Тайны почерка. Шаг за шагом / авт.-сост. В. Надеждина. - Минск: Харвест, 2009. - 415 с.

9. Назначение и производство криминалистических экспертиз // Пособие для следователей и судей // Под ред. А. П. Аринушкина, А. И. Винберга, А. Р. Шляхова. - М.: Юридическая литература. - 1976. - 292 с.

*Калаянова О.Д.,
кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник
відділу організації наукової роботи
ОДУВС
Надійшла до редакції: 19.05.2015*